

Stanisław Tokarski

“Nowoczesne Indie. Wyzwania rozwoju”, Surender Bhutani, Warszawa 2007 : [recenzja]

Civitas Hominibus : rocznik filozoficzno-społeczny 3, 187-190

2008

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Arnold Warchał

Stanisław Tokarski, Surender Bhutani, *Nowczesne Indie. Wyzwania rozwoju*

Zakład Krajów Pozaeuropejskich – Polska Akademia Nauk, Warszawa 2007, 238 stron

W ostatnich kilku dekadach układ geopolityczny świata uległ przeobrażeniu. Na mapie polityki globalnej pojawiły się państwa z aspiracjami mocarstwowymi, już wcześniej aktywne, jak np. Indie, Chiny, których status uległ pozytywnym przemianom ekonomiczno-gospodarczym lub cywilizacyjno-technologicznym. Dzięki nim państwa te mogły rozszerzyć granice swojej aktywności i w nowym układzie sił stały się „graczami” w polityce globalnej. Temat przeobrażeń tych państw jest istotnym zagadnieniem badawczym i dotyczy niejednokrotnie kilku perspektyw badawczych, przez które może być ujmowany. Cieszą zatem pozycje badań i opracowań autorskich, które mogą stanowić przyczynek poznawczy do dalszych indywidualnych zagadnień.

Jedną z najnowszych pozycji o Indiach współczesnych, która uzupełnia braki aktualnych informacji i analiz o tym kraju, jest wydana w 2007 roku, przez Zakład Krajów Europejskich Polskiej Akademii Nauki, książka dwóch autorów Stanisława Tokarskiego i Surender Bhutani’ego. Obaj są znawcami poruszanej w książce problematyki, dzięki czemu podają pozycję ciekawą i dobrze napisaną. Stanisław Tokarski jest pracownikiem PAN i profesorem uniwersyteckim. Surender Bhutani jest związany z kilkoma uczelniami zagranicznymi (w tym, Institute for Defence Studies and Analyses w Indiach), a obecnie z PAN w Warszawie.

Prezentowana wyżej wspomnianych autorów książka ujmuje zasadnicze elementy określające przejrzysty i spójny obraz współczesnego kraju i jego politycznej – w szerokim rozumieniu słowa – kultury: Indi. Zwracając uwagę na strukturę opisu można zauważyć zarówno przekrojowość podjętego tematu, jak i wymiar holistyczny. Bardzo dobre połączenie obydwu powstaje nie tylko ze względu na racjonalną konstrukcję, ale przede wszystkim z nastawienia poznawczego autorów – szerokiej znajomości teoretycznej

i równoczesnego odniesienia do zjawisk empirycznych. To powoduje, że nie mamy do czynienia z jeszcze jednym opisem faktograficznym, lecz z pełną analizą poszczególnych zjawisk ujętych w wymiarze czasoprzestrzennym, a składającą się na bardzo dobry wyraz wiedzy autorów opisywanego tematu, wyrażonej jasną myślą.

Dużą zaletą książki jest jej wyważona treść opisu tego zróżnicowanego etnicznie wielkiego państwa. Dowiadujemy się z niej zarówno o ważnej dla istoty życia politycznego, w jego różnych wymiarach, symbolikach relacji społecznych i wyrastających z nich praktyk, jak i o nastawieniu pragmatycznym na współczesność i przyszłość rozwoju kraju. Niezwykle ważne tutaj jest ujęcie procesów modernizacyjnych, zmieniających Indie w stopniowo, ale wyraźnie w cywilizację technologicznie zaawansowaną. Ukazana zostaje celowość działań i pragmatyczne nastawienie indyjskich technokratów i charyzmatycznych przywódców. Przy czym sam proces przemian o charakterze ewolucyjnym ukazany jest jako dotyczący bezpośrednio jednostki w ramach małych rewolucji, pojawiających się na terenie całych Indii i dotykających z jednej strony społeczności obywateli lepiej sytuowanych, a z drugiej te, które przez proces przemiany przechodzą na zasadzie zderzenia z nowoczesnością.

Zauważamy dzięki ostrości obserwacji autorów umiejętne przełożenie hinduskiego swoistego tradycjonalizmu na wyważoną i umiejętnie przeprowadzoną walkę o nowoczesność i suwerenność nie tylko w regionalnym wymiarze, w przypadku odniesienia do relacji z Pakistanem lub z Chinami, ale również w globalnym wymiarze. W częstych dzisiaj dyskusjach o globalizmie z jednej strony i mocarstwowych aspiracjach, zmierzających lub materializujących się w wybranych krajów, Indie nie otrzymywały dotąd większej uwagi. Wskazuje się ten kraj jako siłę regionalną z poważnym potencjałem nuklearnym i przeciwwagę dla islamskiego Pakistanu (animozje tych krajów stanowią zagrożenie konfliktem regionalnym), lecz nie wspomina się o Indiach jako przeciwwadze dla możliwej gwałtowniejszej ekspansji Chin (o ile oczywiście recesja, o której ostatnio głośno, nie doprowadzi do załamania rozwoju). Niewątpliwie pozycja największej demokracji świata i szybka modernizacja kraju balansuje siły największego kraju komunistycznego, czyli Chin.

Indie są największą demokracją świata, w dodatku demokracją socjalistyczną. Aspekt socjalistyczny ujęty jest oczywiście w ramach specyfiki kulturowej, ale zgodnie z założeniami konstytucyjnymi ma gwarantować suwerenność, społeczną równość i wolność jednostki, świeckość, a równocześnie wolność wyzwania, kształcenia, a także równoprawienie kobiet i mężczyzn oraz równe prawa wyborcze.

Jak zauważają autorzy, w Indiach w wielu miejscach odnaleźć można odniesienie do kultury europejskiej, ale równocześnie do muzułmańskiej i oczywiście tradycyjnej. Zarówno w kulturze tego subkontynentu i jego strukturze politycznej widać kompromis, jaki musieli stworzyć twórcy państwowości po epoce kolonialnej. Niewątpliwie kolonializm przyczynił się do wypracowania XX-wiecznego nastawienia kosmopolitycznego, nawet jeśli częściowo zdeformował państwowość indyjską, nie odbierając jej jednak cywilizacyjnej trwałości. W istocie, jak można dowiedzieć się z analizy książki, jedną z cech Hindusów jest umiejętność wykorzystania sytuacji trudnych do symbiozy ze swoim globalnym otoczeniem. Innymi słowy, to, co można określić mianem determinizmu geo-

graficznego, w efekcie przetwarzane jest w narzędzie rozwoju własnej kultury. Elementy symbiotyczne i asymilacyjne wyrastały bowiem często z walki przeciwieństw i asymilacji zwycięzców i zwyciężonych.

W książce ujęte są zarówno elementy najważniejszych informacji geograficznych, historycznych, religijnych czy wręcz klimatycznych i ekologicznych. Niewątpliwie mają one na celu ukazanie złożoności i zróżnicowania tego wielkiego kraju. Tym ważniejsze są te informacje, gdyż ukazują Indie od momentu pierwotnego formowania się aspektów prehistorycznych, po ich ewolucje i wpływ na historię Indii, którą jest kontynuacją opisu jednej z najstarszych i najtrwalszych cywilizacji świata. Co ciekawe, trwałość ta jest zupełnie odmiennej natury niż ta, z jaką mamy do czynienia w przypadku izolacjonizmu. Autorzy wydają się wskazywać, że różnice wynikają z oddmiennego nastawienia do polityki zagranicznej. Indie wyrastają wręcz genetycznie z pluralizmu kulturowego, jaki można było spotkać na rozległym subkontynencie indyjskim z jego etniczną mozaiką ludów i praktyk społecznych. Dotyczyło to zarówno relacji wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Kontakty te oczywiście nie zawsze były pokojowe, ale umożliwiły Hindusom na wypracowanie swoistego kompromisu między sprzecznościami, zależnościami oraz własnymi potrzebami.

O ile autorzy zadali sobie trud stworzenia solidnego fundamentu encyklopedycznego do opisanego aspektów społeczno-politycznych, polityczno-ekonomicznych, tudzież innych, to stanowią one mniejszą część zarówno objętościowo, jak i merytorycznie. Wiedza encyklopedyczna i faktograficzna ujęta w książce jest bowiem zacznym do głębszej analizy współczesnych relacji i ma zasadnicze przełożenie na ukazanie przejrzystego oblicza indyjskiej współczesności, którą autorzy opisują wręcz detalicznie. Istota i znaczenie tej pozycji na rynku wydawniczym leży jednak gdzie indziej.

Przed wszystkim opis jest aktualny, a w wymiarze czasoprzestrzennym dotyczy zarówno aspektów historycznych, zjawisk współczesnych i relacji najnowszych, w tym również rozwijających się. Intencją autorów jest nie tylko ukazanie, jakie są Indie w aktualnym wymiarze, chociaż tutaj opis jest szalenie bogaty, ale wskazanie, jakie Indie mogą się stać i jakie potencjalnie wielkie znaczenie mogą odgrywać w kształtowaniu sytuacji globalnej świata. Sama struktura książki wskazuje już na jej znaczenie prognostyczne. Ujmując kwestie ogólne dotyczące Indii, które składają się na poszczególne rozdziały dotyczące aspektów historii geopolitycznej, tożsamościowej, przemian polityczno-ustrojowych, pokazane ze szczegółowym, często genetycznym, chronologicznym opisem zjawisk, autorzy przechodzą do kwestii przemian ekonomiczno-gospodarczych i ukazują bardzo ważną pozycję Indii w świecie regionalnej i globalnej gospodarki. Przy czym zwraca się uwagę na znaczenie rozwoju technologicznego i tym samym na proces rozwoju indyjskiej edukacji. Logicznym dopełnieniem byłaby tutaj głębsza analiza aspektów społecznych, a zwłaszcza problemu ubóstwa w Indiach, jednakże rozmiar pracy, jak można ocenić po strukturze książki, nie pozwolił na to autorom, co nie ujmuje wartości całości.

W pracy wyszczególnione za to zostały aspekty polityczne dotyczące polityki międzynarodowej, kształtowanej ewolucyjnie, a ukazanej przez pryzmat relacji Indii z Chinami, Stanami Zjednoczonymi, Europą oraz oczywiście z Pakistanem, gdzie widać wyraźnie, że Indie ze swoim ewolucyjnym i raczej pokojowym nastawieniem do świata międzyna-

rodowego potrafią również pokazać siłę azjatyckiego tygrysa. Znaczenie tego kraju jest wyrażone w krótkim, ale znaczącym rozdziale o pozycji i aspiracjach polityki indyjskiej w skali globalnej i regionalnej, gdzie w obu przypadkach można zauważyć rywalizację z inną azjatycką potęgą, czyli Chinami.

Dużym atutem książki jest jej bogata bibliografia. Autorzy, tłumacząc zjawiska, odwołują się do literatury specjalistycznej, wydawanych zarówno w Polsce, jak i zagranicą pozycji książkowych, monograficznych, periodykalnych i prasowych. Co ważniejsze, znaczna część bibliografii, w tym najnowszej, pochodzi z samych Indii. Prawdopodobnie niejedna pozycja wykorzystana w tej ciekawej pracy jest w Polsce nieznana. Zatem należy się spodziewać, iż nawet pomijając wiele innych atutów recenzowanej książki, powinna zainteresować studentów, wykładowców i osoby zainteresowane kulturą indyjską, w tym również specjalistów.

Wiedza ta właśnie teraz okazuje się być wiedzą pragmatyczną zwłaszcza dla obserwatorów życia politycznego. Coraz częściej bowiem Indie pokazują się jako aktywny podmiot polityki międzynarodowej, zarówno z pozytywnymi, jak i negatywnymi konsekwencjami dla tego kraju. Należy zatem przypuszczać, że względu na ilość elementów i graczy, którzy mają interes w regionach związanych z polityką Indii, że aktywność tego kraju będzie wzrastała i wiązała się w sieci globalnych związków zjawisk różnej natury.